

ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.650.4(083.74)

Т.В. Вшола,
*Хмельницький інститут
соціальних технологій
ВМУРОЛ «Україна»*

Проблема взаємодії ринку праці та освітніх послуг є важливим й актуальним питанням сьогодення, що безпосередньо впливає на стан національної безпеки держави. Без її вирішення неможливе формування якісно нової робочої сили, забезпечення кваліфікованими кадрами економіки країни.

Методологічні, методичні та прикладні питання розробки системи збалансованого попиту і пропозиції професійних кадрів на ринку праці в Україні були і залишаються об'єктом активних наукових досліджень вітчизняних учених. Проте дієвого механізму забезпечення балансу попиту і пропозиції на ринку праці в ринкових умовах, на жаль, не створено. Вказані обставини і визначили тему даної статті, її мету та завдання.

Сьогодні в Україні фахівців з економіки готують у 345 університетах, інститутах, академіях, в яких навчається 6,4 млн. студентів III-IV рівня акредитації та 834 тис. осіб I-II рівня.

У системі сучасної освіти велика увага приділяється вивченню питань екології, економіки та інформаційних технологій. Саме ці напрями підготовки в даний час визначають кваліфікаційний, а багато в чому і культурний рівень підготовки фахівця.

Реформування системи вищої освіти припускає формування у студентів економічних спеціальностей здатності бачити і оцінювати соціальний сенс своєї майбутньої діяльності, уміти прогнозувати свої професійні дії і результати, корисність їх для суспільства. Важливе місце при проведенні дослідження і аналізі належить розвитку соціальної відповідальності майбутнього фахівця за оптимізацію еколого-економічних відносин в системі "людина - суспільство - природа".

Проблема формування екологічного знання і реалізація його фахівцями народного господарства за допомогою системи екологічної освіти для економістів не є новою в нашій і зарубіжній літературі. Ці ідеї висловлювалися ще основоположником сучасної екологічної науки В. І. Вернадським.

Виділення на перший план дослідження екологічних проблем зумовило появу нового напрямку в неокласичній економіці під назвою екологічної економіки. Цей напрям включає розширення предмету дослідження неокласичної економіки, більш поглиблене пізнання парадигми в цілому, а також аналіз її історичного розвитку [4]. Подальший розвиток проблеми екологічного розвитку одержали в роботах Д. Медоуза, Г. С. Хачатурова, Дж. Форрестера, Би. Коммонера, Е. Г. Фадєєва, Е. К. Федорова, М. Я. Лемешева, П. Г. Олдака, А. Н. Кочергина, Б. М. Данілішина, В. К. Черняка, В. А. Паламарчука, П. Содермана [1, 2, 3, 4]. В умовах загострення екологічної ситуації в Україні вона посилюється економічними труднощами трансформаційного періоду, проблема формування екологічних знань в процесі отримання студентами економічної освіти набуває особливої актуальності.

Мета статті – висвітлити стан екологізації економічної освіти в Україні в період трансформаційного перетворення, визначити напрямки по удосконаленню формування еколого-економічних знань студентами вищої школи.

Ціннісне відношення людини до природи – деяке універсальне регулювання, що визначає способи дії людини на природу, вибір засобів цієї дії, результат перетворювальної діяльності суспільства, процесу утворення системи "природа-суспільство". Саме на основі перетворювальної діяльності суспільства будувалася традиційна ціннісна система. Перетворений в процесі праці матеріал природи набуває цінності для суб'єкта господарської діяльності - соціального індивідуума. Нова ціннісна система формується на основі не тільки перетворювальної діяльності по оптимізації взаємостосунків в системі "людина - суспільство - природа". Формування таких взаємостосунків вимагає екологічного виховання особи, екологізації світогляду. Основою екологічної складової світогляду виступає нова ціннісна система, яка визначає

сприйняття природи не тільки з позиції економічної оцінки природних ресурсів, але і з урахуванням інших аспектів ціннісних відносин між суспільством і природою [1].

У зв'язку з тим, що екологія є синтетичну область знань, в яку в рівній мірі входять природні і гуманітарні науки, визначення методологічної основи екологічного виховання є достатньо складним. Природні науки самі по собі ґрунтуються на певному цілісному методі. У природних науках в той або інший період завжди виявляються суперечності, які виявляються, зрештою, як відмінності основних точок зору. Протилежності між різними сферами природних наук, зіставлення самого природничонаукового пізнання, що виводяться з них, протилежні підходи при виборі методів і проблем дослідження не є відмінностями позицій і, тим більше, зіставленням неоднакового роду установок відносно природних наук як таких. Інше положення спостерігається в гуманітарних, і особливо в суспільних науках, що визначають існування і розвиток екологічних досліджень. Протилежність в підходах в методології виникає часто через неоднакових цілей пізнання, що стоять спочатку перед самими науками.

Відображення реальної дійсності наукою має конкретний характер і припускає формування нею знання з урахуванням умов існування науки в суспільстві. Соціальна детермінація науки відображається в її методології і одночасно намічає напрями і області розвитку і додатку наукових знань. Образ мислення людини визначається його виробничою діяльністю, основою якої є система продуктивних сил і відповідних виробничих відносин, що склалася. Це положення особливо справедливе відносно мас людей, що живуть в певному суспільстві і в певній епосі. Пануючі технології - одне з найважливіших визначень продуктивних сил. Саме технологічність засобів визначає ступінь їх продуктивності. Вибір технологій впливає на ефективність застосування предметів праці, їх види і об'єми [3].

Технічний і технологічний рівень продуктивних сил висуває свої вимоги до освіти, професійної підготовки кваліфікації робочої сили, що у результаті визначає показник суспільної продуктивності праці. Технологічність продуктивних сил специфічно пов'язана з природними науками. Розвиток технологій витікає з розвитку технічних знань. А історичний розвиток природних наук стимулюється і контролюється технологічними потребами і умовами. Таким чином, очевидно, що інтенсивність природничонаукового пошуку залежить від розповсюдження природничонаукових знань, що, у свою чергу, є результатом впливу і вимог технічного прогресу. Наслідки розвитку природних наук стають умовою подальшого розвитку технології, і тим самим прискорює розвиток

техніки, а, отже, стають чинником, що підвищує рівень їх продуктивності в суспільстві.

Взаємозв'язок характеру виробничих відносин з рівнем продуктивних сил визначає залежність природних наук від системи виробничих відносин і дії економічних законів і закономірностей.

Соціально-економічна обумовленість розвитку природних наук свідчить про корінний зв'язок між суспільством і природними науками, які починають набувати вигляду ідеології. Проте наука це не просто соціальне явище, але і віддзеркалення реальної дійсності природи [2]. Гуманітарні науки, перш за все суспільні, мають явно виражений еколого-соціальний характер. Зацікавленість в їх розвитку корениться усередині самих виробничих відносин. Така зацікавленість формує початковий початок цих наук і указує їм мету. Економічна структура пронизана людськими інтересами. Аналіз цих відносин - початковий етап функціонування суспільних наук.

Зв'язок суспільних і природних наук явно виявляються в розвитку екології, де відбувається з'єднання природного і суспільного почав. У сучасній екологічній науці існує проблема подолання бар'єрів між різними галузями знань, забезпечення міжгалузевого синтезу екологічних досліджень. Структурно-аналітичний підхід до вивчення навколишньої дійсності приводить до представлення складного природного середовища у вигляді простого набору однорідних компонентів. У цьому виявляється загальний принцип: наявність в природі об'єкту, що природно виділяється серед інших об'єктів і відрізняється від них, робить закономірним виникнення галузі науки, завданням якої є вивчення цього об'єкту, його структурних особливостей, законів руху і розвитку, умов існування і т.д.

Якщо розглядати кожен компонент природного середовища з урахуванням дії на нього різних антропогенних чинників, тобто вивчати його з погляду виробничо-економічної і соціальної діяльності, то виявляється тенденція до взаємного зближення різних спеціальностей, оскільки контекст суспільних відносин виявляється дуже сильним у всіх областях знання. Слід підкреслити, що вузькоспеціальні дослідження набувають загальнонаукового інтересу, вимагають комплексного підходу до проблем екології.

Навіть із застосуванням методів наукової абстракції взаємовідношення в системі "людина - суспільство - природа" виступає як складний феномен, пізнання якого вимушує до пошуку можливостей для синтезу різноманітних методів і форм наукового дослідження [3]. Це вимагає інших правил, ніж ті, які застосовуються в рішенні галузевих задач. Кінцевим продуктом комплексних екологічних досліджень повинні стати соціально-екологічні знання, форма і зміст яких залежать від поставлених цілей, типу і рівня проблеми, що

вивчається. Це знання якраз і дає ключ до розробки природоохоронних заходів всіх рівнів.

Сучасний фахівець зобов'язаний у загальних рисах уявляти собі різні аспекти явищ, що відбуваються в навколишньому середовищі під впливом тих або інших чинників. Навколишнє середовище повинне розглядатися не просто як сукупність різних природних об'єктів, схильних до антропогенної дії, а як компонент системи "людина – суспільство – природа". У цьому виявляється соціальна оцінка самого поняття навколишнього середовища. Головними принципами моделювання еколого-соціальної системи стають зв'язаність і інформаційна сумісність її різних блоків. Дуже важливо, щоб кожне з галузевих завдань було забезпечене необхідною інформацією і щоб результати її рішення були застосовні для функціонування інших блоків системи.

Головним результатом природоохоронної діяльності є якість навколишнього середовища. Воно не зводиться, скажімо, тільки до чистоти води або повітря. У ньому повинна знайти віддзеркалення вся сукупність властивостей навколишнього середовища, що впливають на відносини між людиною і природою. У понятті якості навколишнього природного середовища якнайповніше відображається синтетичний характер екологічного знання. Якість природного середовища виражається не тільки і не стільки в кількісному виразі ПДК, ПДС, ПДВ забруднювачів в загальній системі екологічного контролю [2]. Визначення якості середовища повинне виходити з органічної єдності людини і природного оточення. В цьому випадку якість середовища виступає як властивість відношення між людиною і природою. Суспільно-наукові дослідження, спираючись на результати природних наук і розвиваючи предмет галузевих наукових дисциплін, з свого боку забезпечують функціональний синтез.

В умовах наростання екологічних загроз зростає необхідність ретельного і всеосяжного осмислення різних можливих шляхів побудови синтетичного системного знання, що задовольняє як теоретичний інтерес так і вимоги практики. Створення цілісної системи еколого-економічних знань служить цілям розробки механізму управління якістю навколишнього середовища і підготовки фахівців, вирішальних практичних завдань охорони природи і раціонального використання природних ресурсів. Проте екологічне виховання студентів-економістів це не тільки вироблення певних поглядів на природу: воно має наочну сторону і нерозривно пов'язано з конкретною діяльністю людини. Отже, підготовка майбутніх фахівців припускає формування у них такого світогляду, при якому національні цілі стають вище приватних, загальнолюдські – вище за національних, перспективні – вище за довколишніх.

Найбільша трудність при цьому полягає в тому, що даний перехід треба здійснити в

найкоротші терміни в умовах, коли буденна свідомість, так неабиякою мірою і наукове, ще ґрунтується на старих підходах до цієї проблеми. З іншого боку, перехід до ринкових відносин при збереженні старих підходів, старої свідомості може стати одним з найзгубніших випробувань для підтримки екологічної рівноваги в навколишньому природному середовищі. Чимала провина в ситуації, що створилася, лежить і на сучасній системі освіти. Вона істотно відстала в створенні підрозділів інтегральної освіти. В даний час існує потреба розвитку у майбутніх фахівців економічного профілю бачення цілого, всього комплексу відносин "Людина – виробництво – природне середовище", в якому стані знаходиться, як розвивається і як можна управляти його розвитком, що можливо лише за умови виходу на інтегральний рівень освіти [3].

Поза сумнівом, у вузах необхідно створювати центри еколого-економічних знань, які б систематично працювали над визначенням і коректуванням екологічної концепції економічної освіти на перспективу. Вона включає оцінку сукупності проблем, що стоять перед країною, регіоном, галуззю, фахівцем, побудову древа цілей, виділення проблем для вивчення, визначення завдання кафедрам, лабораторіям.

У найзагальнішому вигляді з комплексу взаємозв'язаних і багатообразних проблем, що вимагають віддзеркалення в освітньому процесі у вузі, можна виділити: якнайповніше комплексне використання не відтворних природних ресурсів, перш за все, викопного палива і мінеральної сировини; комплексне використання і раціональне відновлення, а де можливо і розширене відтворення природних ресурсів (земля, водні ресурси, ліси і т.д.); захист навколишнього середовища від забруднення, впровадження замкнених технологічних циклів і якнайповніше використання відходів виробництва; підтримка екологічної рівноваги в біосфері планети.

Отже, на сьогодні основна частина населення України не володіє достатніми екологічними знаннями, не має в своєму розпорядженні достовірної інформації про екологічні проблеми, не усвідомлює тісного зв'язку між діяльністю людини, не вважає глобальні екологічні зміни з непередбачуваними наслідками результатом антропогенного впливу. Все вищезазначене зумовлюється в змісті екологічної спрямованості професійної діяльності майбутніх фахівців-економістів за допомогою вивчення економічних дисциплін, використання в процесі навчання студентів-економістів комплексного, інтегрального підходу, заснованого на діалектичній єдності природних і гуманітарних, і особливо соціально-економічних знань.

Резюмуючи сказане вище, можна стверджувати, що основними завданнями

поширення еколого-економічних знань в навчальному процесі ВНЗ є:

- формування необхідних вмінь та навичок за рахунок професійної спрямованості навчання відповідно до сфери майбутньої діяльності;

- поєднання фундаментальної гуманітарної та ґрунтовної теоретичної підготовки в галузі економіки, екології та управління з високим загальним рівнем освіченості та екологічної культури;

- формування професійного вміння самостійно приймати екологоорієнтовані рішення.

Перспективними напрямками подальших розвідок ми вважаємо вдосконалення та впровадження методологічних розробок щодо

об'єднання природознавчих і економічних дисциплін, а також розробка і затвердження державної програми еколого-економічної освіти в Україні.

Список використаної літератури

1. Вернадский, В. И. Начало и вечность жизни. - М.: Сов. Россия. 1989.-704 с.

2. Философские проблемы глобальной экологии. / Под ред. Е. Т. Фадеева, А. А. Горелова и др. - М.: Наука. 1983. - 352 с.

3. Основи стійкого розвитку. / За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005. – 654 с.

4. Coderman, P. Ecological Economics. A Political Economics Approach to Environment and development. - London.: Earthscan Publications Ltd, 2000. – 152 p.